

ОГЛЯДИ

Nagirnuy Vitaliy. *Urządnicy ziemi kijowskiej od drugiej połowy XI do pierwszej połowy XIII wieku*. Kraków: Historia Iagellonica, 2021, 390 s.

Книжка Віталія Нагірного є дослідженням із просопографії еліт Київської землі не князівського походження в період від середини XI до середини XIII ст. Вона покликана дати «повне зібрання» біограм «урядників» цієї частини Русі.

Праця має просту і зрозумілу структуру. Її відкриває вступ, за яким слідує перша глава — про стан дослідження теми, опис джерел та характеристика методології. Друга глава контекстуалізує предмет дослідження. Вона містить огляд політичної історії Київської землі та розгляд управлінських посад в її межах. Третя глава становить серцевину дослідження. Її складають біограми — окремі нариси, що містять аналіз за єдиною схемою всіх згадок про «урядників» у джерелах. Головними джерелами здобуття біографічних відомостей служать створені в Києві хроніки: *Повість временних літ* та її продовження — *Київський літопис*. Біограми розподілені згідно з містами, в яких «урядники» виконували свої обов'язки. Завершують книжку короткі підсумки. До тексту додано індекс розглянутих осіб із короткими відомостями про час і місце їхньої діяльності на відповідних «посадах».

Праця В. Нагірного стала першою спробою звести разом біографічну інформацію про не князівську еліту Київської землі XI — першої половини XIII ст. Вона є зручним «путівником» у середовищі вищих верств давньокіївського суспільства. Крім того, книга безсумнівно варта уваги як така, що провокує подальшу дискусію з кількох важливих проблем. Серед них: методики й обмеження просопографічних досліджень на матеріалах Давньої Русі, вивчення соціальної та політичної термінології руських джерел, вироблення понятійного апарату для наукової розмови про адміністративні структури у князівствах Рюриковичів, простеження динаміки політичного структурування підвладного їм простору (а звідси — проблематизація таких понять, як, наприклад, «Київська земля»).

В. А.

Font M., Barabás G. *Coloman, King of Galicia and Duke of Slavonia (1208–1241). Medieval Central Europe and Hungarian Power*. Amsterdam University Press, 2019, 143 pp.

Праця угорських учених Марти Фонт і Габора Барабаша, що вийшла у серії «Beyond Medieval Europe», пропонує наукову біографію Коломана, сина короля Андрія II, недооціненої постаті в контексті історії Русі, зокрема

Галичини. Книга поділена на дві частини, відповідно до, умовно, галицького і славонського періодів його життя.

Першу частину присвячено подіям дитинства та юності Коломана, кульмінацією яких стала його коронація як короля Галичини (Galicia) близько 1215 р. Авторка цієї частини М. Фонт змальовує політичну ситуацію після загибелі Романа Мстиславича в 1205 р. і боротьбу за Галич, найпотужнішим учасником котрої на той момент було Угорське королівство. Дослідниця послідовно аналізує всі головні віхи «галицького проєкту» Андрія II, зокрема Спішську угоду з краківським князем Лешеком Білим, шлюб малолітніх Коломана й Саломеї (дочки Лешека), власне коронацію, а також (наскільки дозволяють джерела) персональний склад оточення Коломана в Галичі.

У другій частині Г. Барабаш розглядає долю Коломана після його остаточного відходу з Галича, короткого перебування у Спіші та призначення герцогом (dux) Славонії, Хорватії й Далмації в 1226 р. (до смерті в 1241 р.). На відміну від попередньої частини, де було можливо залучити нарративні джерела, тут виклад побудовано переважно на аналізі актових матеріалів. Історик спеціально зупиняється на проблемі титулу Коломана й територіального обсягу «всієї Славонії», якою він управляв. Серед інших важливих тем: структура влади Коломана, еліта підконтрольних йому теренів, його вплив на церковні справи. Окрему главу присвячено ролі Коломана у внутрішньодинастичних відносинах і зовнішньополітичних акціях Угорського королівства 1220–1230-х рр. Завершальний підрозділ стосується загибелі Коломана та монгольських походів в Угорщину.

Як відзначають автори в післямові до своєї книжки, досі Коломан був більш цікавим для українських, словацьких і хорватських істориків, ніж для угорських. Марта Фонт та Габор Барабаш зробили суттєвий крок щодо виправлення цієї ситуації.

Д.Я

Guimon T. V. *Historical Writing of Early Rus (c. 1000 – c. 1400) in a Comparative Perspective*. Leiden — Boston: Brill, 2021, 477 pp. (East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450, Volume: 71)

Представлена англomовна книга Тимофія Гімона написана за мотивами попередньої праці дослідника 2011 р., присвяченої порівняльному аналізу історіографії англосаксонської Англії та Давньої Русі. Натомість ця студія зосереджується на руському матеріалі, хоч і має помітну компаративну спрямованість. Її головна мета — дати характеристику ключових рис давньоруських історичних текстів XI–XIV ст.

Основна частина праці складається з чотирьох глав. У першій — «The Surviving Texts and the Typology of Genres» — автор оглядає рукописи, що збере-

гли історичні тексти, у контексті давньоруської писемної культури загалом. Тут викладено жанрові характеристики тих пам'яток, які традиційно називають «літописами», а також окреслено коло всіх інших текстів, що можна віднести до історичного письменства у широкому розумінні (окремі серії «літописних» приписок на книжках іншого призначення, князівські житія, «історичні графіті» тощо). У цій главі Т. Гімон умістив свого роду резюме своїх компаративних студій — порівняльний огляд історіографії Русі та Англії.

Друга глава — «The Beginnings of Historical Writing in Kyiv» — обговорює гостру наукову проблему початків київського (а відповідно — і загалом руського) літописання. Йдеться про ті уявні тексти, що існували до укладання *Повісті временних літ* на початку XII ст. Дослідник оглядає основні гіпотези про формат і датування перших руських історичних текстів — попередників *ПВЛ*. При цьому він приймає модифіковану версію старих концепцій Олексія Шахматова, стверджуючи існування декілька наративних творів, що послідовно вбирали у себе кожен попередній і в підсумку розвинулися в наявний текст *ПВЛ*. Найдавніший із таких гіпотетичних творів Т. Гімон датує початком XI ст. Слідуючи обраній компаративній перспективі, він намагається вивести спільну модель розвитку ранньої англійської та руської історіографії. На практиці йдеться радше про легітимацію неошахматовських уявлень про передісторію *ПВЛ* через звернення до значно ліпше задокументованої історії англосаксонської анналістики і хроністики.

Главу третю — «Historical Writing in Novgorod» — присвячено традиції писання історії у Великому Новгороді. Основу дослідження становить аналіз двох (старшої й молодшої) редакцій *Новгородського першого літопису* та інших, пов'язаних із цією пам'яткою, текстів (зокрема, списків князів, посадників, архієпископів). Ось головні питання, порушені у цій главі: сегментація новгородського літопису за XII–XIII ст., практики роботи анналістів (що розглядається в порівнянні з аналогічними європейськими практиками), тематика повідомлень, а також початки новгородської історіографії. Наслідуючи стару наукову традицію, у пошуках «решток» найдавнішого новгородського літописання Т. Гімон звертається до повідомлень новгородських літописних компіляцій XV ст. про події XI ст., яких бракує у *НПЛ*, та гіпотетично відновлює ранні стадії формування *НПЛ* з огляду на так само уявні епізоди раннього київського літописання.

Четверта глава — «The Functions of the Annals in Early Rus» — є розлогим обговоренням питання, для чого писали літописи в Давній Русі. Це загальне питання автор розглядає як комплекс вужчих тем, котрі й визначають структуру глави. Серед цих тем: патрони/замовники (окремі особи або інституції) й автори літописів; тематика історичних записів і політична заангажованість; практики продовження, переписування та редагування літописів; поширення літописання як явища; зв'язок літописів з юридичними й епістолярними текстами. Серед іншого, Т. Гімон обговорює тут низку аспектів історії

Київського літопису XII ст. Зокрема, про основне місце ведення історичних записів у Києві: чи це був Печерський монастир (як традиційно вважається), чи Видубицький, а чи якийсь інший осередок. Ще один важливий аспект, котрий залишається дискусійним, стосується численних князівських «послань», наведених у *Київському літописі*. Проблема полягає у природі й походженні цих текстів: або вони є літературними конструкціями, або реальними посланнями (письмовими чи усними), занесеними до хроніки (або і тим, і тим — у різних випадках). На підставі детального огляду функцій літописів дослідник пропонує власний сценарій еволюції мотивів створення руських історичних текстів упродовж XI–XIII ст.

Книга містить три додатки. Перший із них є довідкою про облік часу в Давній Русі і календарні системи, відзначені в літописах. Другий подає список усіх відомих руських рукописів, датованих до 1400 р., що містять історичні тексти. Третій містить перелік друкованих праць автора на теми глав цієї книжки. Видання споряджене покажчиками імен, етногеографічних назв, архівних шифрів рукописів, а також ілюстраціями.

Праця Т. Гімона не є послідовним викладом історії всієї давньоруської історіографії. Головна увага приділена початковій хроніці (*ІВЛ*), а також новгородському літописанню. Більш обмежено автор звертається до *Київського*, (*Галицько-*)*Волинського* й *Суздальського* літописів. Перед читачем відкривається радше колекція досліджень, пов'язаних однією сферою. Висновки та інтерпретаційні схеми автора не позбавлені дискусійності. Втім їх варто відділяти від результатів контент-аналізу джерел та інших цінних спостережень над літописними текстами. Книга Тимофії Гімона — це корисний внесок до студій із давньоруської історіографії й запрошення до подальшого обговорення.

В.А.

Михайловський В. *Історія, мова, географія: топоніми середньовічного Поділля*. Київ: Темпора, 2021, 412 с., іл.

Монографія стала своєрідним підсумком багаторічних студій Віталія Михайловського з історії Поділля. Як відзначає в передмові сам автор, робота розпочалася ще з часів написання його кандидатської дисертації про королівські, великокнязівські та старостинські документи на землю для шляхти на Західному Поділлі в XV ст. (2004 р.). На докторському рівні він досліджував подільську шляхту, дисертація лягла в основу книги «Еластична спільнота. Подільська шляхта в другій половині XIV — 70-х роках XVI ст.», що побачила світ 2012 р.

Нове видання складається з двох частин та охоплює часові рамки від другої половини XIV ст. до першої третини XV ст. Основною у книзі є її

друга частина, тобто «Словник топонімів», складання якого забрало найбільше часу та зусиль. Перша частина, натомість, була написана після закінчення словника та мала на меті пояснення того, про що йдеться в таблиці топонімів. У ній автор оповідає, коли та за яких обставин на історичній арені з'явився новий регіон — Поділля, а також пояснює, яким чином він сформувався у відомих нам **географічних** межах. Дослідник обґрунтовує, чому ототожнення Поділля з літописним Пониззям не є релевантним; які були центри формування нового регіону; хто такі «татарські царі»; розглядає феномен «потрійного Поділля» як уявленого географічного простору, а також питання «трьох подільських хоругв» у битві під Грюнвальдом. У цій же частині В. Михайловський подає історико-географічний вступ до самого словника топонімів, в якому він пояснює їх види, якою мовою та словами позначалися на Поділлі хороніми, ороніми, топоніми, гідроніми, шляхи сполучень. Базу даних з усіма цими матеріалами можна знайти на сайті gis.hugi.harvard.edu. Завершує цю частину пояснення структури словника, принципів транслітерації топонімів і, найголовніше, які джерела використовувалися для складання таблиці. Автор відзначає, що основу його дослідження склали актові, документальні джерела, за якими і проводилося датування та ідентифікація топонімів, адже, на відміну від наративних матеріалів, вони мають чіткі датаційні формули, дають можливість якісно датувати й верифікувати їх. Тому, власне, літописи / хроніки не були покладені в основу формування словника, однак використовувалися в першій частині-поясненні.

Другою (та найбільшою) частиною видання є словник ідентифікованих топонімів, в якому їх подано за алфавітним порядком. Своєю чергою, він також складається з двох частин. Перша — це детальна таблиця у форматі «історична назва — сучасна назва», де подано інформацію, в якій формі у джерелах згадується топонім, датування та його ідентифікацію з сучасним. Друга ж частина є спрощеною версією попередньої, але у форматі «сучасна назва — історична назва», утім уже без деталізованої інформації.

Загалом можна відзначити, що представлена монографія стала вагомим внеском до тієї сфери української історіографії, яка занадто обділена увагою, а саме історико-географічних досліджень. Книга відслонює завісу над сповненим багатьох таємниць періодом історії та дає можливість поглянути на минуле крізь призму слів, котрі позначали і створювали географію й за допомогою яких люди того часу формували свій простір. Видання ілюстроване зображеннями археологічних знахідок, мініатюрами, світлинами подільських замків, а також містить складені за «Словником топонімів» карти, які відтворюють географію історичного Поділля станом на другу половину XIV — першу третину XV ст. Праця В. Михайловського неодмінно стане у пригоді всім, хто цікавиться як самим Поділлям, так і, власне, східноєвропейським середньовіччям.

О.О.

Curta Florin. *Eastern Europe in the Middle Ages (500–1300)*. Leiden – Boston: Brill, 2019, 1378 pp.

Вийшла друком нова синтеза середньовічної історії Центрально-Східної Європи. Її автор Флорін Курта добре відомий працями з ранньої історії й археології слов'ян. У 32-х главах дослідник спробував дати узагальнену картину Східної Європи VI–XIII ст., під котрою розуміє буквально східну частину континенту — від Чехії до Приуралля. Тим самим він успішно долає традиційний для «західної» історіографії принцип, за яким Русь і все, що східніше кордонів «латинської Європи», випадає з історії європейського середньовіччя. У книзі Ф. Курти натомість органічно поєднуються території, заселені різними етносами та належні до різних релігійних і писемних традицій. Хронологічними рамками книги окреслено умовний початок середньовіччя, позначений у цьому макрорегіоні розселенням слов'ян, і рубіж XIII–XIV ст., на який припали суттєві економічні, соціальні й політичні трансформації.

Розпочинається виклад із загального огляду джерел (глава 2). Власне ж історичну частину відкриває опис ситуації на Балканах наприкінці V–VI ст. (глава 3). У 4-й главі Ф. Курта аналізує наступні триста років «темної доби», на яку припало існування Аварського каганату в Паннонії та поява на історичній арені слов'ян. Тут він коротко переповідає свою критику теорії «розселення слов'ян», яку докладно виклав у ключовій праці «The Making of the Slavs». Окрему увагу автор приділяє історії аварської держави. Главу 5 присвячено «темним початкам» хорватів, сербів і болгар. Причому якщо у випадках хорватів і сербів він продовжує лінію перегляду концепції «слов'янських міграцій», то у випадку болгар йдеться радше про простеження ранньої історії болгар-тюрків без особливої уваги до слов'янського субстрату на Балканах.

Шосту главу присвячено болгарській державі язичницького періоду (кінець VII — середини IX ст.): поступовому становленню політичних структур і правління династії Крумідів. У главах 7 і 8 розглядається ситуація у Середньодунайському регіоні після занепаду Аварського каганату й виникнення Великої Моравії. У наступних главах 9 та 10 автор звертається до історії держав хозар, волзьких болгар, а також чорноморсько-каспійських кочовиків (огузів, печенігів, половців).

З 11-ї глави Ф. Курта повертає читача до слов'янських країн, де політичні еліти в IX ст. взяли курс на християнізацію своїх володінь. Йдеться про Моравію й Болгарію, що одночасно стали цілями місій із боку Східно-Франкського королівства та Візантії. Болгарському «довгому X століттю» присвячена й наступна, 12-та, глава, де простежено піднесення і загибель Першого Болгарського царства. У главі 13 автор розглядає два майже одночасні міграційні потоки, що визначили історію Центрально-Східної Європи: угрів і норманів-русів.

Логічним продовженням є 14-та глава, присвячена появі русі і становленню Русі. Фахівець оглядає відому «норманську проблему» й, на основі сучасних, передусім археологічних досліджень змальовує картину торгово-воєнного проникнення норманів-русі у Східну Європу, виникнення опорних пунктів на торговельних шляхах, а також аналізує перші згадки русі в писемних джерелах і рейди на Константинополь та Прикаспій. Далі Ф. Курта звертається до проблеми формування руської держави і правлячої династії. Ця частина глави побудована на критичному слідуванні за літописною наративною лінією, доповненою матеріалами інших писемних та археологічних свідчень. Автор оглядає ключові події, такі, як, наприклад, посольство Ольги в Константинополь, прийняття християнства Володимиром, утвердження династичних володінь Рюриковичів упродовж кінця X — початку XII ст. Далі йде загальна характеристика становища руських земель наприкінці XI–XII ст. Дослідник слушно робить акценти на відмінностях соціального ладу Русі цього часу від синхронних західноєвропейських суспільств (відсутність комунального руху). Водночас він відтворює низку традиційних історіографічних міфів, зокрема про перенесення політичного центру Русі до Суздаля після 1169 р.

Розповівши раніше про формування слов'янських держав на Балканах, Ф. Курта в 15-й главі дає характеристику візантійської присутності у цьому регіоні в IX–XI ст. 16-й підрозділ презентує історію Західних Балкан у X–XII ст., а власне Хорватії (незалежної та під зверхністю угорських королів). У трьох наступних главах (17–19) автор висвітлює становлення «нових сил» Центральноєвропейського регіону: держав Пястів, Арпадів і Пржемисловичів. Дослідник подає нарис історії давньопольської держави від першого історичного правителя Мешка до часів утворення об'єднаного королівства на початку XIV ст. В аналогічний спосіб простежено траєкторії розвитку чеської та угорської державності. Справу полегшує майже повна синхронізація виникнення цих утворень і вигасання відповідних династій на початку XIV ст.

Двадцята глава дає характеристику соціальних і демографічних аспектів історії Центрально-Східної Європи. Автор обговорює питання кількості населення, загальних показників здоров'я, міграційних процесів. У 21-й главі розглядається економічний розвиток цих територій зі своєю специфікою в містах і сільських середовищах. Дослідник не обходить увагою урбанізацію й поширення міського («німецького») права. Глава 22 присвячена способам «корпоративної» організації на різних щаблях суспільства. А у наступній главі Ф. Курта обговорює «одіозну» проблему феодалізму на сході Європи.

Глава 24 пропонує огляд церковної історії, цілком слушно й елегантно долаючи кордон (насправді не настільки чіткий і непрохідний фактично вже до та формально після 1054 р.) між католицькими і православними країнами. Продовження цієї теми у 25-й главі торкається вже неформальних релігійних

структур: ересей, народної релігійності, культових практик (включно зі створенням культів династичних святих і розвитком агіографічного жанру).

Двадцять шоста глава відкриває тему хрестових походів. Ф. Курта простежує вплив на Центрально-Східну Європу перших п'яти виправ. У наступній главі він переходить до опису походів, спрямованих проти східноєвропейських язичників: спершу слов'ян, а далі — балтів, фінів (часом навіть і проти православних).

Двадцять восьма глава присвячена поширенню грамотності й розвитку книжності, розповсюдженню (та виникненню — у випадку глаголиці, кирилиці) графічних систем, їх зв'язку з монотеїстичними релігіями, а також жанрам «літератури» у широкому розумінні, ключовим текстам доби. Окрема частина цієї глави стосується книжності Давньої Русі. Наступний підрозділ продовжує культурний напрям і пропонує нарис монументальної архітектури. У цій самій главі історик відводить місце огляду мистецтва ілюстрування рукописів.

Після цього дві глави (30–31) повертають у річище політичної історії Балкан і розповідають про нові держави XII–XIII ст. — Сербію, Друге Болгарське царство. Ідея першої з них — показати, як із малопомітного сателіта Арпадів Сербія поступово виросла в потужне королівство, котре диктувало умови Візантії (хай вже й заслабкій). У другій із цих глав зосереджено увагу на силах, які підняли повстання на чолі із засновниками династії Асенів та спричинилися до утворення Другого Болгарського царства. Автор підкреслює роль влахів у цих подіях, роблячи невеликий екскурс у проблему влашського (румунського) етногенезу.

Завершальну 32-гу главу книги Ф. Курти присвячено переламним подіям середини — другої половини XIII ст., початок яким поклато монгольське завоювання Центрально-Східної Європи. Історик простежує етапи вторгнення, утворення Улусу Джучі, організацію панування над підкореними територіями (передовсім Руссю), а також вплив *Pax Mongolica* на економіку Чорноморського регіону.

Книгу завершує величезний список джерел і літератури (637 стор.), що займає трохи менше половини загального обсягу видання.

Спеціалісти з кожної з тем, які охоплює ця масштабна синтеза, знайдуть чимало суперечливих положень та звернуть увагу на вибірковість історіографії, адже всюди поза сферою своєї вузької спеціалізації Флорін Курта пропонує читачеві компіляцію з доступної йому літератури. Водночас не можна не відзначити величезний обсяг опрацьованого матеріалу, майстерно переплавленого в добре структуровану працю. Перед нами безперечно вартісне у своєму жанрі видання, яке може служити добрим путівником по середньовічній історії східної частини Європи.

В.А.

Узелац А. *Крсташи и срби (XI–XII век)*. Београд: Утопија, 2018, 221 с.

Дослідники хрестових походів традиційно зосереджують увагу на стартовому і фінішному пунктах шляху озброєних пілігримів: Західній Європі і Палестині. На маргінесі історичних студій опиняється той «проміжний» простір, який хрестоносцям доводилося перетинати — власне, Паннонія та Балкани. Тексти, що описують походи християнського воїнства через ці землі у XI–XII ст., добре відомі. Однак їхні свідчення про контакти хрестоносців з місцевим населенням, і зокрема сербами, досі не були цілісно проаналізовані. Цю прогалину й мала заповнити книжка Александра Узелаца.

Відносини сербів із хрестоносцями сербський дослідник розглядає на широкому тлі політичних і соціальних явищ тієї доби у Балкано-Дунайському регіоні. Йдеться про боротьбу сербських правителів за незалежність від Візантії та пошуки союзів із угорськими королями, Венецією і папством, а також про інфільтрацію на ці території кочовиків зі сходу (печенігів і половців).

Книжка складається з шести розділів. У першому з них, вступному, автор пропонує історико-географічний огляд регіону та представляє головні джерела дослідження. Другий розділ знайомить читача із текстами мандрівників XI ст., що відбивають ситуацію до початку Хрестових походів. У третьому розділі йдеться про події Першого хрестового походу і перші контакти хрестоносців із сербами у 1097 р. Четвертий розділ присвячено експедиціям європейського нобілітету після Першого походу і під час Другого (1147 р.). П'ятий розділ розглядає ситуацію другої половини XII ст. Тут автор детально розбирає свідчення про сербів Вільгельма Тірського та Арнольда Любекського. Тут же дослідник аналізує тодішні контакти сербів з печенігами у контексті візантійської політики, спрямованої на захист і заселення північних кордонів. У фокусі шостого розділу є Третій хрестовий похід і шлях війська Фрідріха Барбаросси. Автор аналізує сербсько-німецькі взаємини напередодні і під час походу, зокрема контакти Стефана Немані з імператором. Завершує книгу епілог, в якому Александр Узелац оглядає історію зв'язків сербів із Палестиною впродовж XI–XII ст. (а з кінця XI — і з хрестоносцями). У всіх частинах праці дослідник робить акцент на повсякденних аспектах взаємодії європейських військ із місцевим населенням Балкано-Дунайського регіону. Незважаючи на неунікненні непорозуміння і конфлікти, саме від налагодження співпраці з місцевими жителями залежала логістика, а отже й успіх усього походу.

В.А.

Тору Сенга. *Галич, Галицька та Руська землі у взаємовідносинах з Угорщиною XI–XIII сторіч*. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2020, 272 с. (Галич. Серія 2. Випуск 5)

Видання є збіркою історико-філологічних досліджень японського історика Тору Сенги, присвячених історії Центрально-Східної Європи XIII ст. У центрі уваги — угорські та руські сюжети, більшість з яких пов'язані з Галицькою землею. Книга також містить бібліографію Тору Сенги, зведений список джерел та літератури, що використані ним в опублікованих тут роботах, а крім того — географічний та іменний індекси.

Збірка складається з шести окремих студій. Перша з них присвячена питанню датування та політичного контексту листа угорського короля Бели IV до Папи 1240-х років, головною темою якого є татарська загроза. Темою другого нарису є чотири походи (болгарський, галицький, австрійський і ще один галицький), в яких Бела брала участь до своєї коронації у 1235 р. Дослідник пропонує ідентифікацію цих походів, оглядає їхній перебіг та обставини. У третьому з текстів збірки Тору Сенга простежує відображення етноніму «китай/китан» (від назви народу киданів/китаїв) у половецькій антропоніміці, засвідченій руськими джерелами, а також в угорській *Люстрованій Хроніці*. Четверта студія історіографічному казусу «Бенедикта Бора», гаданого угорського намісника Галича близько 1210 р. З *Галицько-Волинського літопису (ГВл)* відомі угорці «Бенедикт Лисий» і «Банко», які брали участь у походах Арпадів на Галич на рубежі 1200-х — 1210-х рр. З XIX ст. є традиція ототожнювати цих персонажів під ім'ям «Бенедикта Бора». Дослідник доводить, що вони були різними особами: Бенедикт, син Корлата, і Банко з роду Бор. П'ятий розділ присвячено ідентифікації посланця угорського короля Бели IV до Данила Романовича, якого *ГВл* називає «вицький» (у розповіді про заручини і шлюб Лева Даниловича і Констанції, доньки Бели). Тору Сенга обстоює думку, що йдеться про королівського віцеканцлера, і пропонує ототожнити цього персонажа з Ахіллом, котрий обіймав цю посаду у 1243–1250 рр. Водночас гапакс «вицький» він пояснює як усне запозичення з угорського іменника *vice*, що розвинувся з відповідного латинського префіксу у слові *vicecancellarius* якраз у XIII ст. У шостому матеріалі проаналізовано угорські і слов'янські назви мусульман у добу монгольських завоювань, зокрема вживаний у руських текстах термін *бесоурмене/бесермене* та споріднені найменування в угорській, тюркських та чеській мовах.

Усі вміщені в книзі праці вперше були видані угорською мовою. Нині вони побачили світ в українському перекладі Мирослава Волощука, який виступив упорядником і редактором видання. Літературна якість перекладу може бути предметом критики. Однак найважливіше, що відтепер український читач має змогу ознайомитися з серією цікавих досліджень, які через мовний бар'єр залишалися йому невідомими.

Д.Я.